

РЕКВІЗИТИ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА

Семеног Євгеній Сергійович,

аспірант відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

У науковій статті досліджено реквізити обвинувального акта. Метою статті є визначення реквізитів обвинувального акта, а також їх значення для правильного складання і затвердження цього документа.

Обґрунтовано, що обвинувальний акт відповідає ознакам кримінального процесуального документа, офіційного документа та службового документа прокуратури. Отже, як будь-який офіційний документ, обвинувальний акт має набір обов'язкових елементів, які є його реквізитами. Таким чином, визначення вимог, які ставляться до реквізитів обвинувального акта, потребує звернення як до положень кримінального процесуального законодавства, так і до положень законодавства, які визначають загальні вимоги до офіційного документа, а також правила діловодства прокуратури.

На підставі аналізу цього законодавства виокремлено такі обов'язкові реквізити обвинувального акта: 1) найменування юридичної особи – назва прокуратури, прокурор якої склав або затвердив обвинувальний акт; 2) реєстраційний індекс документа; 3) назва виду документа – обвинувальний акт; 4) дата та місце його складення та затвердження; 5) заголовок до тексту документа (повинен включати найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер); 6) текст документа, який має містити: а) анкетні відомості кожного обвинуваченого; б) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; 7) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; 8) підпис слідчого та прокурора. Зазначення у обвинувальному акті факультативних реквізитів, що стосуються його тексту, залежить від фактичних обставин кримінального провадження.

Аргументовано, що відсутність у обвинувальному акті принаймні одного з необхідних реквізитів або неправильне їх зазначення тягне за собою ненабуття ним необхідних процесуальних властивостей та утворює підставу для повернення обвинувального акта прокурору.

Ключові слова: обвинувальний акт, офіційний документ, реквізити, прокурор, кримінальне провадження.

Semenoh Yevgeny. Details of the indictment

The article examines the details of an indictment. The purpose of the article is to define the details of an indictment, as well as their importance for the correct drafting and approval of this document.

The author substantiates that an indictment meets the characteristics of a criminal procedural document, an official document and an official document of the prosecutor's office. Thus, like any official document, an indictment has a set of mandatory elements which are its requisites. Thus, determining the requirements for the details of an indictment requires reference to both the provisions of criminal procedure law and the provisions of legislation that define the general requirements for an official document, as well as the rules of office work of the prosecutor's office.

Based on the analysis of this legislation, the following mandatory details of the indictment are identified: 1) name of the legal entity – the name of the prosecutor's office whose prosecutor drew up or approved the indictment; 2) registration index of the document; 3) name of the type

of document – indictment; 4) date and place of its drawing up and approval; 5) heading to the text of the document (must include the name of the criminal proceedings and its registration number); 6) text of the document, which must contain: a) personal data of each accused; b) statement of the actual circumstances of the criminal offence, which the prosecutor considers established, legal qualification of the criminal offence. The indication in the indictment of optional details relating to its text depends on the actual circumstances of criminal proceedings.

The author argues that the absence of at least one of the required details in an indictment or their incorrect indication entails that it does not acquire the necessary procedural properties and forms the basis for returning the indictment to the prosecutor.

Key words: indictment, official document, details, prosecutor, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Обвинувальний акт є найважливішим документом досудового розслідування, тому від його належного оформлення значною мірою залежить результат кримінального провадження. Помилки, неточності або інші недоліки при складанні та затвердженні обвинувального акта можуть призвести до затягування судового розгляду або взагалі змарнувати роботу сторони обвинувачення. Зважаючи на це, набуває актуальності дослідження питань реквізитів обвинувального акта, а також існуючих чи потенційних проблем із їх правильним заповненням на практиці.

Аналіз досліджень. Наукові розробки щодо вимог до обвинувального акта у кримінальному провадженні здійснювали такі вітчизняні вчені, як Н. В. Глинська, О. В. Глиняний, І. В. Гловюк, В. О. Гринюк, А. В. Лапкін, І. А. Тітко, О. О. Торбас та ін. Проте предметом досліджень цих та інших вчених переважно були питання змістовного наповнення обвинувального акта, процесуальних наслідків його складання тощо. Разом з тим залишається необхідність аналізу реквізитів обвинувального акта як документа.

Метою статті є визначення реквізитів обвинувального акта, а також їх значення для правильного складання і затвердження цього документа.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ч. 4 ст. 110 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Обвинувальний акт повинен відповідати вимогам, передбаченим у статті 291 цього Кодексу.

У свою чергу, ст. 291 КПК України визначає порядок складання обвинувального акта, а також перелік тих відомостей, які він має містити. Так, згідно з ч. 2 цієї статті, обвинувальний акт має містити такі відомості: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 3-1) анкетні відомості викривача (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; 6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 7-1) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими; 8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування); 8-1) розмір пропонуваної винагороди викривачу; 9) дату та місце його складання та затвердження.

З наведених положень випливає, що під поняттям «обвинувальний акт» законодавець розуміє не лише відповідне кримінальне процесуальне рішення, а й документ, у якому воно зафіксоване.

Поняття «документ» визначається у тлумачному словнику української мови як «діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, слугує доказом будь-чого» [1, с. 236]. Близькими до цього є і нормативні визначення документа, які наводяться у чинному законодавстві України. Так, згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII документ – це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі.

Відповідно до Примітки до ст. 358 Кримінального кодексу України, під офіційним документом слід розуміти документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи – докази у правозастосовчій діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити.

Дещо вужче визначення закріплене у ч. 1 ст. 99 КПК України, відповідно до якої документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

У постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13.08.2020 у справі № 200/13490/15-к зазначено, що процесуальними документами у кримінальному провадженні є письмові документи, складені на підставі кримінального

процесуального закону уповноваженим на те суб'єктом у зв'язку із здійсненням процесуального акту (виконанням процесуальних дій або прийняттям процесуальних рішень), в якому зафіксована інформація про хід та результати кримінальної процесуальної діяльності, і які, згідно з положеннями КПК України є одним із джерел доказів. Процесуальний документ є важливим елементом процесуальної форми, який фіксує юридично значимі факти, є засобом реалізації суб'єктами процесу своїх прав та виконання обов'язків, виступає гарантією забезпечення законності під час здійснення кримінального провадження [2].

Важливо наголосити, що поняття «процесуального документа» або «документа» у кримінальному провадженні не може розглядатися автономно від загального поняття «документа», що використовується в інших галузях законодавства. Іншими словами, якщо той чи інший діловий папір вважається процесуальним документом у кримінальному провадженні, то немає жодних підстав не вважати його офіційним документом, і навпаки.

При цьому обвинувальний акт відповідає всім ознакам офіційного документа, оскільки він: (1) містить певну інформацію, визначену ст. 291 КПК України, зафіксовану в письмовій формі; (2) має певні реквізити, визначені законом; (3) ця інформація зафіксована на відповідному матеріальному носії (папері) з метою її використання для направлення до суду; (4) складається, засвідчується та видається службовою особою (слідчим та/або прокурором) в межах їх службової компетенції та від імені органу досудового розслідування та/або органу прокуратури; (5) має юридично значущий характер, адже є підставою для початку судового провадження.

Отже, обвинувальний акт визначається і як процесуальний документ, і як офіційний. Таким чином, визначення вимог, які ставляться до обвинувального акта, потребує звернення як до положень кримінального процесуального законодавства, так і до положень законодавства, які визначають загальні вимоги до офіційного документа.

Крім того, обвинувальний акт відповідає визначенню службового документа

прокуратури, яким, відповідно до Тимчасової інструкції з діловодства в органах прокуратури України, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України від 12.02.2019 (далі – Тимчасова інструкція), визнається документ із необхідними реквізитами, який створено чи отримано органом прокуратури в процесі діяльності (п. 31 додатку 1 до Тимчасової інструкції) [3].

Будь-який офіційний документ має набір обов'язкових елементів, які називаються реквізитами документа. Сукупність розміщених в установленому порядку реквізитів зветься формуляром [4, с. 33]. Тимчасова інструкція визначає реквізит службового документа як інформацію, зафіксовану у документі для його ідентифікації, організації обліку та (або) надання йому юридичної сили (п. 26 додатку 1 до Тимчасової інструкції).

Склад реквізитів документів установлюється в Державному стандарті України 4163:2020 «Вимоги до оформлення документів», який поширюється, зокрема, на документи, створювані в результаті діяльності державних органів, незалежно від їхнього функціонально-цільового призначення, рівня і масштабу діяльності (далі – ДСТУ) [5]. Згідно із п. 4.1 ДСТУ склад реквізитів документів є таким: 01 – зображення Державного Герба України, Герба Автономної Республіки Крим; 2 – зображення емблеми юридичної особи або торговельної марки (знака для товарів і послуг); 3 – найменування юридичної особи вищого рівня; 4 – найменування юридичної особи; 5 – найменування структурного підрозділу юридичної особи; 6 – довідкові дані про юридичну особу; 7 – код форми документа; 8 – код юридичної особи; 9 – назва виду документа; 10 – дата документа; 11 – реєстраційний індекс документа; 12 – посилання на реєстраційний індекс і дату документа, на який дають відповідь; 13 – місце складення документа; 14 – гриф обмеження доступу до документа; 15 – адресат; 16 – гриф затвердження документа; 17 – резолюція; 18 – відмітка про контроль; 19 – заголовок до тексту документа; 20 – текст документа; 21 – відмітка про наявність додатків; 22 – підпис; 23 – відбиток печатки; 24 – віза документа; 25 – гриф погодження (схвалення) документа;

26 – відмітка про засвідчення копії документа; 27 – відомості про виконавця документа; 28 – відмітка про ознайомлення з документом; 29 – відмітка про виконання документа; 30 – відмітка про надходження документа до юридичної особи; 31 – запис про державну реєстрацію; 32 – відмітка про наявність примірника з паперовим (електронним) носієм інформації. При цьому, згідно із п. 4.4 ДСТУ, документи, що їх створюють юридичні особи, обов'язково повинні мати такі реквізити: найменування юридичної особи (04), назва виду документа (09) (не зазначають на листах), дата документа (10), реєстраційний індекс документа (11), заголовок до тексту документа (19), текст документа (20), підпис (для електронних документів – електронний підпис або електронна печатка в разі відсутності електронного підпису) (22). Решта реквізитів є факультативними та застосовуються при оформленні різних видів документів.

Відповідно до абз. 2 п. 1.2 Тимчасової інструкції на процесуальні та фінансові документи ця Інструкція поширюється в частині, яка стосується загальних принципів роботи з ними і підготовки до передавання в архівний фонд. Таким чином, в частині, яка не врегульована КПК України, реквізити процесуальних документів прокуратури визначаються Тимчасовою інструкцією.

Згідно з Тимчасовою інструкцією, усі службові документи, крім внутрішніх, оформляються на бланках прокуратури (п. 9.1). Службовий документ, що складається у прокуратурі, повинен мати обов'язкові реквізити і сталий порядок їх розміщення: назва прокуратури, реєстраційний індекс, дата, назва виду документа (не зазначається на листах), заголовок до тексту, текст, підпис, візи, відмітка про виконання документа і направлення його до справи. Під час підготовки та оформлення документа склад обов'язкових реквізитів може бути доповнений іншими реквізитами, якщо цього потребує призначення документа або його опрацювання (п. 9.2).

Порівнюючи перелік реквізитів офіційного документа, наведений у ДСТУ та Тимчасовій інструкції, із вимогами до обвинувального акта, зазначеними у ч. 2 ст. 291

КПК України, можна дійти висновку, що всі вони, окрім дати та місця складення та затвердження обвинувального акта, стосуються тексту документа. Зважаючи на те, що дата і підпис належать до обов'язкових реквізитів будь-якого офіційного документа, як і службового документа органів прокуратури, зазначення їх серед вимог до обвинувального акта у п. 9 ч. 2 ст. 291 КПК України виглядає зайвим.

Водночас вивчення обвинувальних актів показує, що на практиці в них не зазначають такі обов'язкові реквізити документа згідно з ДСТУ, як назва юридичної особи та реєстраційний індекс документа. Разом з тим, ці реквізити повинні зазначатися в обвинувальному акті як в документі, що складається юридичною особою – прокуратурою, адже прокурор, який складає чи затверджує обвинувальний акт, діє при цьому не від свого імені чи в своїх приватних інтересах, а як уповноважена службова особа відповідного органу прокуратури.

При цьому, розглядаючи змістовну частину обвинувального акта, слід зазначити, що, як вказувалося вище, будь-який документ фіксує юридично значимі факти. Отже, вимоги до обвинувального акта відображають ті юридично значимі факти, які, на думку законодавця, він повинен фіксувати. Варто відмітити, що науковцями висловлюється думка про те, що обвинувальний акт фактично є кримінальним позовом, який пред'являється у кримінальному провадженні прокурором для захисту інтересів держави від кримінально-протиправних посягань [6, с. 65]. Розглядаючи з цієї точки зору обвинувальний акт, варто відмітити, що його реквізити мають у загальному відповідати тим вимогам, що висуваються законодавством до позовних заяв у інших видах судочинства.

Відповідно до ч. 3 ст. 175 Цивільного процесуального кодексу України, позовна заява повинна містити: 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява; 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному

державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України (якщо такі відомості позивачу відомі), відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету; 3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується; 4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів – зміст позовних вимог щодо кожного з них; 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору; 7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися; 8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви; 9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи; 10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

Порівняльний аналіз вимог, які висуваються до обвинувального акта і до позовної заяви в інших видах судочинства, показує, що вони дещо відрізняються, передусім в частині зазначення доказів, що підтверджують обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги. Разом з тим,

видається, що вимоги до обвинувального акта і до позовних заяв можуть бути уніфіковані, що підтверджує їх єдину правову природу.

Процесуальним наслідком недотримання прокурором вимог щодо реквізитів обвинувального акта є повернення обвинувального акта прокурору на підставі п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України. У науковій юридичній літературі підставами повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору вважають встановлення судом істотних формальних порушень вимог кримінального процесуального закону, які виявилися при оформленні обвинувального акта [7, с. 284]. Разом із тим, цю підставу можна розглядати й в тому аспекті, що за відсутності будь-якого із необхідних реквізитів обвинувальний акт не набуває статусу офіційного документа, а відтак – не має жодної юридичної сили і не може створювати процесуальний наслідок у виді судового розгляду.

Висновки. Обвинувальний акт відповідає ознакам кримінального процесуального документа, офіційного документа та службового документа прокуратури. Таким чином, обов'язковими реквізитами обвинувального акта слід вважати: 1) найме-

нування юридичної особи – назва прокуратури, прокурор якої склав або затвердив обвинувальний акт; 2) реєстраційний індекс документа; 3) назва виду документа – обвинувальний акт; 4) дата та місце його складення та затвердження; 5) заголовок до тексту документа (повинен включати найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер); 6) текст документа, який має містити: а) анкетні відомості кожного обвинуваченого; б) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; 7) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; 8) підпис слідчого та прокурора. Зазначення у обвинувальному акті факультативних реквізитів, що стосуються його тексту, залежить від фактичних обставин кримінального провадження. Відсутність у обвинувальному акті принаймні одного з необхідних реквізитів або неправильне їх зазначення тягне за собою ненабуття ним необхідних процесуальних властивостей та утворює підставу для повернення обвинувального акта прокурору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
2. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13.08.2020 у справі № 200/13490/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91063754>.
3. Тимчасова інструкція з діловодства в органах прокуратури України: затв. наказом Генеральної прокуратури України від 12.02.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0027900-19#Text>.
4. Скібіцька Л. І. Діловодство: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 224 с.
5. Вимоги до оформлення документів: ДСТУ 4163:2020: прийнято та надано чинність наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 01.07.2020 № 144. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN070106>.
6. Лапкін А. Визначення прокурором меж судового розгляду з точки зору теорії кримінального позову. *Повноваження прокурора щодо визначення меж судового розгляду: матеріали круглого столу* (22 листопада 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 64–67.
7. Шминдрук О. Ф. Предмет перевірки судом обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у підготовчому провадженні в суді першої інстанції. *Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. «Малиновські читання»*, м. Острог, 14–15 лист. 2014 р. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. С. 283–284.